

ERDÉLYI MUZÉUM.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

BCU Cluj / Central University

ELSŐ FÜZET.

ERDÉLYI MUZEUM
KÖNYVTÁRA

KOLOZSVÁRATT,

Nyomtatta a' Ref. Koll. Nyomtató-műhelyében,

Török István. 1814.

Imprimatur. Claudiopoli die 6ta Octobris
1813.

STEPHANUS KOSZTA *mp.*
Consiliarius Gubernialis

BCU Cluj / Central University Library Cluj

106354

EREDETISÉG 'S JUTALOM TÉTEL.

Az emberi lélek, az Istenség' mivoltának ez a', menyei szikrája, munkálódásaiban vagy olyanokat fejt ki önnön magából, mellyek még az előtt nem voltak, és így, teremti; vagy másakat követ. Itt a' másaktól gondoltakat általlátja, felfogja, magáévá teszi, de csak azokkal marad; ott kiragadja magát a' megszokott kerületből, 's egy bizonyos nagyságnak, mélyebb általlátásnak méltóságos érzetével új világot terjeszt a' lélek' munkálódásaira, 's mint egy vezér csillag elől fényelve, az észnek olly tehetségeivel ismerkedtetimég az embereket, mellyek benne meg voltak ugyan, de azt magokban lenni ők nem tudták. Ekkor vélekedésbeli vivások támadnak, mellyek a' szerint ütiki magokat, a' millyen kimiveltségben állanak az észnyitó lélekhez képest. A' feltalálóval atyafias lelkek megértik, helyben hagyják azt, a' mit tett, 's örömbámulással nézik benne a' léleknek, mellynek kifejtése határtalanul tovább mehet, méltóságát. Azok, a' kik ezen feltalálót így megfogják, ha mingyárt tesznek is holmit azéhoz, követők; az a' ki lelkének sugallásából maga hozott elé nagyot, eredeti teremtő lélek.

Mikor a' hatalmas Teremtő az emberi lelket elé lobbantá, azt akarta, hogy különböző organumok által dolgozván, különbféle úton munkálódva dicsőítse magát, 's mindennek a' mi a' természet-

ben, és az emberben magában feltaláltatik, legyen egy egy magyarázója, felfejtője, titkainak kikeresője; olly tulajdonságot adott neki, hogy keresztül menjen mindezekben, 's mindeneket mellyek az ő tapasztalásán, láthatárán belől vagynak kitanuljon, vagy lelkének gyanakodó sugallása által még azokon túl is ereszkedjék. Egyik azért a' körülöttünk lévő természetben maradvá, rendbe-szedő lélekkel általvizsgálja azt, kitanúlja titkait, egybe-állítja; másik, mélyen általható értelemmel felemelkedik az égi testek forgása felé, kiméri a' Nagy Minden' plánetáinak harmoniás futását. Ez, kifejtegeti a' léleknek tehetéseit, meggyűjtja annak szövétnekét, 's világánál kivezérel bennünket a' balvélekedéseknek egybe-gomolyított zavarából; az, mint a' természetnek fia, az embernek érzéseit (mellyek benne azért eleve-nebbek, hogy azoknak szívre-beszéllőbb tolmácsa legyen) kedves képekben, elragadó festésekben adja elő. Ő inkább a' tapasztalás körében lévő embert fejtegeti, annak legtitkosabb oldalait kimutatja, 's gyönyörködtetés közben nyomja-bé olvasójinak szívébe a' mi Nemes, Szép, Illendő 's józan életfilozofiára tanít. Ezeknek mindenike nagy a' maga nemében, mihelyt előszabott útját tökéletességgel járta-meg, mert a' lelkek, egy alkotó-erőből megindulva, ámbár más meg más úton mennek is, a' fő bévégzésben egy rangot kapnak. E' mellett, a' vizsgálódó bölcs is nem tagadhatván-meg a' maga érzéseit, meghallgatja azok' jó éneklőjét, valamint ez is részese lévén az értelemnek, megtanulja azoknak

vizsgálódásaikat, 's érezi azt, hogy mennél inkább kiszélesedett ismeretei vagynak a' lélek' világában, annál helyesebben, bővebben dolgozhatnak úgy, hogy a' Jövendőnek becsülését is megnyerje.

Más úton dolgozik ezen munkálódásokban a' vizsgálódó értelem, máson az, mellyet a' képzelés éleszt, 's ezeket nézve úgy jó-ki, hogy az emberi ész az ő eleállításában ezen két pályán megyen. Azon tudományokban, mellyekhez fontolgotó, vizsgáló ész kívántatik, egyedül az értelemnek kell magát a' maga tisztaságában mutatni, azokban, mellyekben a' lélek, főképpen a' képzelődés' segítségével dolgozik, ennek kell az elsőnek lenni. Ha az elsőhez ezen másadikból nagy rész járul, az ész hamar elveszti az ő vizsgálódó csendesebb pontját, 's munkájának hibás tónust ad, ha pedig a' Poétában a' vizsgálódó értelem képzelődés nélkül vagyon, nem fog az hathatós, szívet-általjáró, magával elragadó munkát szülni. Így tehát egyikben mint a' másokban egynek kell uralkodónak lenni, csak hogy a' Poétának inkább részt kell venni a' vizsgáló ésből, mint amannak az ő tehetségéből.

Tagadhatatlan, hogy ezen tudományokban jeles fő teszi az újításokat, javításokat. De, Genie kell é mindenikhez? — Kant, a' Geniet olyan vellezületett elmebéli tehetségnek nézván, melly által a' természet regulákat szab a' szép mesterségnek, csak a' szép tudományok 's mesterségekben magát nagy méltósággal kimutató lelket nevezi Geniének; azt pedig a' ki egyéb tudományokban nagy 's fel-

találó is, nagy észnek. *) Megkülönböztetése ebben áll: mert, azt mondja mély megjegyzéssel, „az, a' kinek munkájára másokat meg lehet tanítani, hogy azt ismét úgy vigyék véghez, a' mint a' feltaláló, az nagy ész; az, a' kinek munkálódása' módjára se megtanítani nem lehet mást, sem azt megtanulni, hanem a' dolgozóban magában kell lenni a' teremtő erőnek, az Genie. Így lehet mondani, Newton igen nagy ész volt, de nem volt nagy Genie, mert feltalálásaira jutnia nehéz, nagy munka volt ugyan, de mind azokat még is meg lehet másnak tanulni, 's azokra mást megtanítani. Newton nem csak magának, hanem másoknak is eléállíthatta megfoghatólag azon lépéseket, miképpen lehessen a' Geometriának első kezdetitől fogva azon nagy és mély feltalálásokhoz jutni, mellyeket könyvében megmutat. Ellenben Homerust, Wielandot nézve, egyiket sem nagy észnek kell nevezni, hanem Genienek, mert nem taníthatnak-meg másokat arra, miképpen találták ők fel a' magok fejekben az ő képzelettel gazdag és gondolatokkal telyes ideájikat.” Hanem, e' mellett, ha amannak nem Genie név adatik is, megmarad a' maga nagy érdeme, olly érdeme, mellyet ismét az így nevezett Genie magától véghez vinni nem fog.

Mikor ezen különbözele munkálódásu lelkek szerencsés társaságban, őket élesztő epochában együtt dolgoznak, mikor őket megítélni 's megérteni tudók

*) L. Mellins encyclopaed. VVörterb. der Philosophie. Art. Genie.

hallgatják, akkor vagyon a' tudományoknak dicső's leírhatatlan kedvességű ideje. Azonban, nem fognak ezek mind egyszerre mutatkozni, hanem egyik idő ebben, másik abban szül Jelest, vagy a' szerint, a' mint a' környülállások lelkének kifejtődésére kedvezők, vagy a' mint előtte már dolgozni kezdők voltak, mert a' lélek munkálódásainak sokakon kell keresztül menni, kik mind tovább tovább emeljük, míg utoljára a' maga egész fényében mutatkozhatnak.

Altalmegyünk itten a' Poézisre, mivel a' jutalom tétel, mellyet kihirdetni akarunk, azt tárgyazz, egybe kívánván kötni a' csak most mondottal azt, a' mi következik.

A' Literaturák történetei azt mutatják, hogy azok lehettek szerencsésebbek a' dolgozásban, kik akkor éltek, mikor előttök némelly kezdetek már voltak, de mellyek még csak mint a' napnak jelentetőji, a' hajnali pír, a' köd közt úszó csillag látszattak. Ezek tanulhattak már amazoknak botlásaikból, mellyeket nekik kell vala tenni, ha elsők lettek volna. Shakespeare támadhat a' Literaturának még nem diszes korában is, de ha egy Schiller a' Kritika virágása idejében él, sokkal tisztábban, klasszikusabb karakterrel jelenhetik meg. Nehezebb már annak jelességre felemelkedni, ki akkor születik, mikor a' nagyobbak már éltek. Sok, vagy minden elvagyon előtte foglalva, 's neki azokon feljül kelle-ne menni. A' Genie mindenkor talál ugyan magának új új utat, de az emberi karakternek külömbféle kimu-

tatásai, ha már jól festve vagynak, a' későbbinek ugyan azokat lévén szükség festeni, hamar másolóvá leszen. A' dolgozás alatt, fellobbanó észbe-jutások mutatkoznak 's ámbár maga az Író is reájok jött volna azon gondolatokra, — mivel a' lélek is úgy ütökzik-egybe egy másnak ideájával, mint a' szív egy másnak érzésével, — látja hogy az elsőség tőle elvagon véve.

A' kezdet nálunk is megtépetett fordítások által, mint a' Nemzetek kezdeni szokták a' tudományok' megizlését, hogyha magoknál belőlről nem ég a' tűz, melly az arra született lelkeket melegíti. Mert ha egy Nemzetnek, egy másikkal igen közlelről való egybekötése nincsen, 's nem ragadtathatik-el a' már kész munkákon való bámulás által, hogy csak azokat csudálja, 's a' maga erejéhez bizatlankodást nem kap, ott a' lélek önnön magától indul-meg munkálódásaiban. Így emelkedik a' Görög tulajdon lelke szerint magától, így elválasztva élve talál-fel az Otaheiti lakos is magának drámát.

Azon szép intézetek, mellyek nálunk a' tudományokat 's azokban való eredeti dolgozást segíthettek volna, szerencsétlen időknek lettek játékvá. E' lől voltunk valaha, 's látszott, hogy a' több Országokkal egy lépést kívántunk tartani, de elkelle maradnunk. A' Mátyás által egünkre felhozott pompás napnak sugárai nem melegíthették a' Nemzetet a' felállított kincsnek becsülésére, mivel arra elkészítve még nem volt. Az általmenetel hirtelen vala. Ő utána pedig nem úgy jöve Ulászló, mint a' Franciaáknál XIIIdik Lajos után. Iső Ferencz, ki mind azt,

a' mit Lajos elkezdett a' tudományok' terjesztésében, jelességgel folytatta. A' mi Ulászlónk nem tudta meggondolni, hogy a' hisztória nem fogja örömmel említeni, ha az elkezdett intézeteket pusztulni hagyja. Ő, gyermeki módon örvend Mátyás palotájának mikor annak fényességét legelőször meglátja, 's úgy bánik a' Bibliothekával. Nagy lelkek gondolatjait, 's a' jövendőnek boldogítására való szándékait, csak nagy lelkek tudják érteni, 's azon pályán dolgozni. Se ő, se fia nem él Korvín' lelkében, 's Lajos miatt mind a' Pécsi Intézet mind a' Budai, pusztító kezekre jut. Majd, az Országban tulajdon nemzetünket emésztő meghasonlás támad, 's a' tudományoknak szép fényt ígérő derülés után borongó idő következik. Az Erdélyi jelesb Fejedelmek igyekezeteiből sem láthatunk annyi hasznot, mennyit csendesebb kor adhatott volna. Egy szóval, nem engedte-tett annyi idő, míg a' régi Literaturák virágzásba jöhetvén, azoknak bővebb megizlése, 's az ismeretes Olaszok, Francziák példája által, nyelvünkre való fordítások szokásba jöhettek volna, hogy ezek után későbbre az eredeti munkálódásra is út készítessék. Klasszikusi szabad lélek, mellynek szózatja örökre újra éledez a' nemesb lelkekben, 's egy nemzet nyelvének művelése, nem olly időkben fejlődik-ki, mint a' miéink voltak! A' kik kivívták magokat, olly csillagok, mellyek az előttök menő felhők alól egyszer egyszer kitetszenek: de nem lehet az egész ég világos, mert újra setét felhők fogják-bé. Nem lévén a' Nemzet sokfele tudományos ismeretek által elké-

szítve tulajdon magától való gondolkodásra, mikor a' Múzsza a' külföldnek szép fényét a' mi hadi komolyságu Hazánkra is bésúgározhatta, 's maga béte-kintett, ha elvégtére eljöhethne-é hozzánk is, azok, a' kik értették az idegen nyelvet, 's benne a' szépnek tüze égett, olvasták a' külföld munkájit, gyönyörű-séggel tölték-el, 's elég szépnek tartották ha azokat nyelvünkön csak megismerkedtetik is. Ez elég dicsé-retes, elég nemes igyekezet is volt, 's a' jelesb fordítani kezdőknek neveik méltán fénylhetnek az eredeti Írók mellett, mert azok, szintúgy eredetiek lehet-tek volna, azon időben, mellyben ezek magokat azzá formálhatták. Az egész nemzet tartozik nekik hálá-datossággal, mert ők úzték széllyel legelőszér a' ho-mályt, ők vetettek-el olly szikrát, melly az utánnak jövő ifjút meggyújtsa, 's messzebbre vigye; az eredeti dolgozni akaró pedig sokat köszönjön nekik, mert a' nyelvet ők törték-meg számára.

Maradjanak-meg ezután is közöttünk, a' fordításbeli igyekezetek, 's fordítassanak-le a' régi 's új világnak minden nevezetesebb munkáji, fogjanak ezekhez a' legjobb fők is, mert épen tőlök lehet jót várni, ők értik egészen a' munkát; de eljött az idő, mellyben az eredeti dolgozáshoz is jobban hozzá kell kezdeni, 's többen. Egyedül az eredeti jó munka a' Nemzetnek tulajdon birtoka, az ad a' nyelvnek tekintetet. Valamint az Országban lévő becsét a' nyelvnek az teszi, ha a' politikai igazgatás azon foly, úgy a' külföldnek az adhat interesszét megtanulására, ha azon sokfele tudomány tárgyu eredeti munkák vagy-

T
 nak. Schlötzer megtanúl az egy Nesztorért muszká-
 ul, 's még elébb Buffon, hollandussúl, hogy Hales-
 nek, a' plántákról irt munkáját megérthesse. Ez u-
 gyan még nem olly nagy dolog, ha egy külföldi tu-
 dós egy nyelvet megtanul, de becsületes arra néz-
 ve, hogy a' külföld bennünket, ha eredeti jó magyar
 munkáink lesznek, nem tart barbarusnak. — Ma-
 gunkra nézve pedig azon kellene lennünk, hogy Ol-
 vasóink nyelvünkön is találjanak, sok hasznost, sok
 szükségeset, sok szépet. Mert a' Publikum nem ha-
 za szeretetből olvas (és valójában megkinzott haza-
 fiság volna rossz magyar könyvet csak azért olvasni,
 mivel magyar) hanem azért, hogy tanuljon, vagy
 magát mulassa. Mennél jobban, tökéletesebben ki-
 dolgozott magyar munkáknak kellene tehát megje-
 lenni, hogy azoknak belső foglalatja, ereje által az Ol-
 vasók örömmel rájuk térjenek, 's azok is, a' kik Ha-
 zánkban nem magyarul tanulnak Szüléjiktől, a' szép,
 jeles munkák érthetéseért, megtanulására ingereltet-
 hessenek. Csak a' jó eredeti munkák tarthatják fenn
 nyelvünket a' maga kívánt virágában, azok terjeszt-
 hetik, mert a' kik eredeti nyelven a' munkát már ol-
 vasták, vagy olvashatják, nem igen fogják forgatni
 a' fordítást. *) Kisfaludy, minthogy nem hallott nem
 ismert dalokat éneklett, olyan helyekre is bémene-

*) Természetes, hogy ez így legyen az idegen nyel-
 vet szintúgy, mint a' magokét értők között. Már Cice-
 ró is, a' maga idejében ettől tartott. L. *De optimo gene-
 re Oratorum.*

telt nyert, hol magyar könyvet soha sem olvastanak. Így lesznek egyéb munkák is hecsben, mihelyt olyanok, hogy különös figyelmet támaszthatnak.

De nálunk a' léleknek eredeti kifejtődését nagyon hátráltatja, hogy mi nem merünk magunk gondolkozni, 's csak azzal maradunk; a' mit idegen földről békapunk, mellyet vagy még némellyben slendriános neveltetésünk, vagy félelmes rebegésünk, vagy énergia nélkül való lételünk is, okoz. Nincs önnön erőbe való nemes bizakodás; nincs az írói pályára elegendő elkészülés. Tanulunk, hogy hivatalt kapjunk, 's hogy mindent mi is úgy folytassunk, a' mint régen folyt, de a' tudományok körül való munkálódásnak, irások által való terjesztéseknek békét hagyunk, 's nevezetesen ha jelenik is meg valami eredeti, abban is vagy kevés izlés, vagy épen semmi se mutatkozik. Bárcsak gyúlasztana bennünket a' Németek példája, kikről egy időben hasonlóképen ez vala mondva: *Ich weis nicht, was für ein besonderes Unglück über Deutschland verhaengt ist, dass fast kein Deutscher selbst denken, sondern immer sich nach andern richten vill.* Lásd *Briefe die neueste Literatur betreffend.*

Merni kell. Ha mindenkor csak a' külföld munkájin bámulunk, egyedül azokat fordítjuk; soha se tehetünk magunk nagyot. *) Sőt, a' fordító is nem

1

*) Lásd: Quinctilian. Inst. Orator. L. X. 2. Ante omnia igitur imitatio per se ipsa non sufficit, vel quia pig-

probálván magát, talán elhal minden erejével. Nem mutathatná-meg a' Vitéz, a' maga bátor vivását, ha csak egy más Vivónak háta megett maradna. Hanem ez, csak azoknak legyen mondva, a' kik az önnön szeretettől meg nem vakítatva érzik azt, hogy tulajdon magok is irhatnak jelest; másoknak tanácsosabb fordítani, mint unalmas eredeti Író lenni. Ti, szerencsésb ajándéku ifjak, kiknek képzelődése mérséken repül, de a' lelkesedés' órájában józan lélek igazgat benneteket, ti emelkedjete-fel.

Az akadályok ne ijesszenek-el bennünket, sőt bátorodjunk-fel azok' példáján, a' kik már közöttünk megjelentek. Akarjuk-é hogy a' Nemzet a' tudományokban haladjon? Igen. Háritson-el tehát mind-egyik annyi akadályt, a' mennyit neki lehet, 's ne halogassa azt a' későbbiekre, a' boldogabb időkre. A' nemes lélek nem vész-el lágy sohajtásokban a' meg nem változtatható Elmultért, ha bár annak fájdalmát magasan tudja is érezni, 's nem' olly gyáva, hogy jeles cselekedet véghez vitelét másokra, az utánna jövőkre hagyná. Ha nem találja úgy a' maga körét, a' mint kívánja, gondolatjától el nem áll, hanem nemes vivással annyit teszen, a' mennyi ő

ri est ingenii, contentum esse iis, quae sunt ab aliis inventa. Quid enim futurum erat temporibus illis, quae sine exemplo fuerunt, si homines nihil nisi quod jam cognovissent faciendum sibi aut cogitandum putassent? Nempe nihil fuisset inventum. Cur igitur nefas est reperiri aliquid a nobis, quod ante non fuerit? — Nihil enim crescit sola imitatione. — Az imitációt itten a' fordításra is lehet alkalmazttani.

tőle kitelik. Így dolgoztatván többen is, utóljára egy szép egész formálódik.

Ha a' magunk dolgainak akadályai meggyőzősében fáradhatatlanok tudunk lenni, miért nem azokban is, mellyeknek elhárítása vagy a' Nemzet dicszet vagy köz javát szülheti! Vagy, elveszett-é az a' nemes cselekedetek' szomja, melly a' Hazának dicsőíthetésében találja kielégíthetését? O, nem, — legalább hinnünk szebb, hogy nem vezett-el. —

Mi valójában még nagyon hátra vagyunk. Sok fakban, legtöbben, meg kell elegendnünk, ha csak egy magyarul írt könyvet mutathatunk. A' Hollandus, két milliónál kevéssel többet tevő nemzet, 's a' Dánus nem tesz annyit mint mi Magyarok, 's még is mind a' kettőnek Literaturája többet mutat, mint a' miénk. — Menj-el a' többiek szemlélésére, ott találsz mindenféle Hasznost, Szépet, 's mikor ott megszoktál mulatni, tekints haza 's fájdalommal látod, hogy nálunk a' tavaszi napok, a' téliekkel vívnak. Most a' nap még csak néhol süt keresztül a' felle-
g ken, 's igen sok helyen árnyék vagyon. — Ezért kellen, még szorgalmasabban igyekeznünk mint most, ezért kellene azoknak, kiknek módjok vagyon a' tudományok' elésegítésében, érezni, hogy sok Jók vagynak, a' kik tapsolnak, ha látják a' dicsőségre vezető lépéseket, de nemes panaszt mondanak, ha tapasztalják, hogy a' Nemzet' kimivelődése számba se vétetik.

A' Poézisben való elemenetelünket nézve, mi,

eddig az úgy nevezett lyraiban mintathatunk legtöb-
 bet. A' Drámát és Vitézi-Költemény , — mellyek a'
 Poézis minden hatalmának, erejének miént egy égő
 pontjai, 's ezek mellett a' több nemek a' poétai Ge-
 niének nagyobb, kisebb szikrázatai, — még nem
 találjuk-fel nálunk a' magok fő méltóságában. Ol-
 lyan munkáink, mellyek lélekkel mulattatnák ná-
 lunk azokat, kik csinosb nevelést kaptak, 's általak
 nyelvünk előttök feljebb való becsben maradna, nem
 igen vagynak. Nincsenek klasszikusi módon írva
 olyanok, mellyekben a' magyar a' maga szokásait,
 Hazáját tellelné, 's e' miatt nincsenek a' mi Olvasó-
 jink magoknak otthon, mindenütt külföldi tünik ele-
 ikbe, 's egyik oka elidegenedéseknek ez, hozzá já-
 rulván az is, hogy minden Nemzet, kimivelődése'
 kezdetén az idegennek bámulására elragadtatik, mint
 magok a' Németek is szép idejek eljövetele előtt azt
 hitték, hogy csak az jó, a' mi francia. Ezen kell
 Írójinknak segíteni, nevezetesen 'Poétáinknak, 's
 olly munkákat írni, mellyek kedvellést nyerhessenek.

Hogy a' Poézisben, arra született Genietől lehet
 vární ollyan munkát, melly a' nyelvnek méltóságot
 ad, Olvasókat gyűjt magának, kik dolgozásait me-
 leg szívvel érezik, 's lelkek, azokon való bámultok-
 ban megáll, felségesnek kiáltja, nagyon tapasztalt i-
 gasság. Csak ő, a' kinek lelke, tanulásait, tapasza-
 lásait, magában megforgatván, mikor a' lelkesedésnek
 melegítésbe hozó langja elélobban, azokat onnan e-
 gészen ujjá szült formában állítja-elé, fog valóság-
 gal eredeti lenni. Megoldván neki benne lakó Isten-

néje a' fantaziának arany gyepelőit, megyen a' nap szekerén, 's felfogva lelkében a' földit, és bájoló tündérségben képzelve a' földin feljúl valót, a' természetet 's azon túl, az ideában lévő szebbet nemes formába szép egésszé egyezteteti; egy harmóniás egésszé, mivel lelkében annak bizonyos sejdítése, azután való törekedés vagyon, mint egy kis modellje azon harmóniának mellyet az egész világ systemájában találunk. Ezen harmóniának kitalálására való vágyása vezeti minden legkisebbet észre-vevő érzése által, hogy mi tartozik az ő tárgyához, mi nem; mi emeli azt, mi alacsonyítja; miket kell neki egyengetni, tisztára hozni, emelni, csinosítani azon előhozásában, mellyet képzelődésének felhevülésében, ideájitól mélyen elfoglaltatva, reszketéssel irt. Ezen harmónia után való törekedésnek meg kell lenni minden más jól elrendelt gondolkozásu lélekben is, hogy munkáji épek; egybe-függők, tiszták legyenek, 's mennél inkább tökéletességre vitte ezt magában, munkájának annál nemesebb karaktere leszen.

A' Genienek e' mellett tulajdonsága az is, hogy lelke magától függő, azt teszi, a' mit még senki előtte nem tett, 's maga sem tudja magának megfejtetni miképen, de ő ha valamely különös belső felindulás által hévbe jó, teremti. Ollyant hoz elé, a' mi még nem volt, vagy a' már mondottat is eredeti festéssel sokkal szebben, nemesebben újra eléadja. Ő maga, magának mustrája, 's utat vág oda, a' hol járni akar. Inkább lehet őtet munkájiban látni, csudálni, mint megmagyarázni. Mikor dolgozásaiban a'

tobbiéktől, a' seregtől való elválás, egy különös nagy karakter mutatja magát, mikor lelke előttünk, mintegy villámlik, érzéseinket pedig nyughatatlanságba, örökre ragadja, 's észre is alig vesszük, midőn bennünket egészen hatalma alá hajt, látjuk, hogy valóságos poétai Genie. Ekkor tölti-bé azt, a' mit Shakespeare a' *Nyári Éjféli Álomnak* Vdik Felvonásában mond:

The Poet's eye, in a fine frenzy rolling
Doth glance from heaven to earth, from earth to heaven;
And as imagination bodies forth
The forms of things unknown, the poet's pen
Turns them to shapes, and give to airy nothing
A local habitation and a name.

„*Tündéri elragadtatásban* forogva a' Poétának szeme, levillámlik az égből a' földre, 's a' földről ismét az ég felé, 's a' mint a' képekkel tellyes fantazia ismeretlen dolgok felől formákat teremt elé, a' Poétának pennája azokat megvalóságosítja, 's állandó lakhelyet és nevet ad a' levegői Semminek.

Ezen elszórt, de egy czél tárgyazó gondolatoknak előbocsátása után hirül adatik a' magyar Poétáknak, hogy itten Kolozsváratt néhány ifjú Mágások társaságba állva, egy eredeti jó Szomorú-Játéknak írására első jutalmúl 700 Rforintokat tesznek-fel, másadiknak pedig 300 Rforintokat. Az a' Játék el fog azután játszattatni az új magyar nagy Játék-színben, melly az Erdélyi Magyar Nemesség-től Ország-Gyűlésén arra felosztott summa pénz-

nek segítségével, a' mint reménység vagy on, nem sokára elkészül.

A' Jutalom-tételnek külső pontjai ezek:

1. A' dolgozni akaró jelentse magát levele által a' Muzéum Kiadójánál, e' folyó esztendő' Szeptembere' végéig. Mert, ha nem találkoznék senki is, az egybe-tett Summa a' magyar Literatura' elégsítésére lévén adva, a' feltevőktől egyéb munkára való jutalom-tételre fog fordítatni.

2. A' tárgy históriai, hősii legyen. Választhatja a' Poéta vagy a' magyar históriából, vagy akármely másból is.

3. A' munka legyen idegen irással tisztán leírva, a' homlok-levéltre egy választott mondás tétessék, 's a' mellette irandó, különösen bépecsételt levélben ugyan azon választott mondás álljon, 's az Író neve, hogy a' megvizsgálás után megtudassék, ki volt, 's a' jutalmat ő hozzá lehessen küldeni.

4. A' jövő esztendőnek, u: m: 1815 Szeptem-
re végén ide a' Kiadóhoz béküldve legyen. Mindazon-
által, ha ezen terminusnak meghosszabbítása kíván-
tatik, a' Jutalom-tevők arra is ráállanak.

5. A' bégyülő daraboknak kritikája, írásban fel-
fog tétetődni, hogy az Itélőknek minden személyes
tekintet nélkül való ítéletek kitessek.

6. A' jutalmat nyerő két darab ki is fog jön-
ni nyomtatásban.

Azt mondhatná valaki, minek ez a' jutalom té-
tel, mert ha Genie nem dolgozik, úgy sem lesz nagy
az öröm, a' Genie pedig önnön magától való indi-

tása által is munkás. Ez igaz. De a' szép törekedés, az a' forró vágyás, hogy a' Nemzet ragadtassék-ki megfelejtkezéséből 's igyekezzek a' maga Játékszínét emelni, nem nyugszik meg ezen, hanem megpróbálja serkentéssel, ha nincs-é valaki közöttünk, a' ki reménységét bétölnené. Genialis teremő lelkét, melly felemelkedjék magasan, 's örökké bámulandó munkát írjon milliomok fizetése sem ad annak a' kinek a' természet nem adott; de a' serkentés, a' pályának kimutatása, ha vagyon közöttünk, megtöltheti szemét a' szép célra vágyakodás' nemes könnyeivel 's meglehet, hogy próbálván, olyan jót fog szulni, melly kulomben elmaradott volna. Mert hisszük azt, hogy találkoznának több Írók is közöttünk, ha annyi akadály, annyi vivás, annyi elkedvetlenítés nem volna az ő nemzeti kincséről megfelejtkezett Hazában, a' mint hogy most is, a' Literaturának nem kedvező környülállások között találkoznak. Keljen tehát szárnyra annak lelke, a' kinek tüze az alkalmatosság nem adás miatt csak mintegy bolygó világosság tévedez, 's lankadoz egész fényében való mutatkozás előtt. Nem a' legszebb lang gyujthatja-é fel, hogy a' Nemzet dicsőségére hárulandó fény' megszerzésében dolgozzék? Ez valójában olyan cél, melly megérdemli a' nemes szívnek felmelegedését, meg az izzadó homlokot. Emlékezzenek jobb Poétájink a' Görög Poéták szép vetélkedéseikre az Olympiai Játékokban, 's próbálják-meg erejüket a' drámában is, és segítsenek azon, hogy Játék-színeinken ne mindenkor fordítások játszattassanak.

Más theoriák kijelelését elmellőzvé azzal fejezzük-bé ezen Jutalom-tételt, a' mit Wieland' Abderitájiban, Democritus mond, mellyből az is kitetszik, hogy dramatikus Poétáinktól mit kívánunk.

„A' művészi daraboknak reguláji soha se lehetnek csak egyedül a' magunk kénye szerint. Semmit egyebet nem kívánok-meg egy Szomorú-Játékban annál, a' mit Sophocles a' magáéiban. A' planum egyszerű (*simplex*)'s jól általgondolt legyen, mellyben a' Poéta mindent előre elnézett, elkészített, mindent természetesen egybe-szótt; mellyben minden rész az Egéztől el nem válható tag, 's az Egész pedig egy jól organizált, szép szabad és nemesen mozduló Test. Ne legyenek benne unalmas expositiók, melléktártyak, jelenések, mellyek csak kitöltik; olyan beszédek, mellyeknek végét nyughatatlansággal 's ásitozva várjuk; semmi cselekedetek, mellyek nem a' főczélt segítik-elé. A' karakterek interesszálók, a' természetből választottak 's megnemesítettek legyenek, de úgy, hogy az embert azokban feltalálhassuk; emberin feljúl való virtusok, vagy a' gonoszságban szörnyetegek ne állittassanak-elé. A' személyek beszéljenek, cselekedjenek mindenkor az ők tulajdon individualis ismereteik 's érzéseik szerint, 's mindig úgy, hogy érezhessük: az előre-bocsátott 's jelenlévő környülállásokben 's elrendeltetésekben úgy kellene beszélleienek, 's cselekedniek.

Megkívánom, hogy a' Poéta ne csak az emberi természetet ismerje, a' mennyiben az, az ő, minden utánna formálásaiiban modellje, hanem a' nézőket

is tekintetbe vegye 's jól értse, melly útakon lehet azoknak szíveken győzedelmeskedni, hogy minden csapást, mellyet megindításokra tenni akar, azoktól, azt észre nem véve készítsen-el. Tudja, mikor elég, 's minekelőtte bennünket egyforma bényomatok által elfáraszt, vagy egy indulatot azon lépcsőig viszen, hol kínzóvá kezd lenni, a' szívnek megnyihítésére kicsiny nyugvó helyeket engedjen, 's azon megindításokat, mellyeket bennünk szerez a' nélkül tudja különbözévé tenni, hogy azok miatt a' fő munkálódás ne szenvedjen. — Megkívánom, hogy nyelve, a' leggondosabb szorgalom által kicsinosított, szép és bátran folyó légyen; kifejezése mindenkor hathatós, meleg; egyszerű, felséges, minden mászás, dagadás nélkül; erő megragadó, durvaság 's feszesség nélkül; fényes de nem piperezett; valóságos hős nyelv, mint egy nagy léleknek mindenkori eleven kifejezése, melly egyenesen a' jelenlévő érzésből ömlik-ki; melly soha sem mond se sokat se keveset, 's egy testre-öntött köntöshez hasonlólag, mindenkor a' beszéllőnek tulajdon lelkét általlátszva mutatja. — Megkívánom, hogy az, a' ki hősök által mer beszélleni, maga is nagy lélekkel bírjon, és míg a' lelkesedésnek órájában, hősévé átalváltozott, maga is általmelegedve érezze azt, a' mit Személyének szájába teszen. „Wielandnak ezen kívánságaihoz még azt tesszük, hogy a' Dráma írásához olyan lélek kell, melly hosszasan kitartja a' magából való meritést, többféle karaktereket fel tud venni, 's mindenkinek festésében az Egésznek hármóniás egybe-ál-

lítására képes; azoknak, mellyeket velek tétet kifejtésében meg nem fárad, el nem lankad, 's a' végén olly eleven, megragadó még munkája, mint elején volt, és így a' kezdettől fogva, a' kárpit legutolsó lebecsátásáig egyforma interesszét tud adni. Az írni akarónak ismerni kell magának a' több jó theoriákat, hogy tudhassa miket kell elkerülni, ismerni kritikai lélekkel a' más Nemzetek' jobb, lelkesebb darabjaikat, 's magáévá tévén azoknak izlését, es segitve a' maga teremto lelkétől, jelenjék-meg a' Nemzet előtt. Mert szerencsétlen Írójink azok, kik csak a' mi iskolájinkban uralkodó bizonytalan, nem csinosított izlés mellett maradtak, úgy irtak a' mint a' nem értő Publikumnak tetszik, nem mivelték-ki lelkeket más Nemzetek klasszikusainak írásai által, nem tisztították-ki érzéseiket, nem vágytak arra, hogy munkájoknak, mind ideájik mind nyelvek által szabad, nemes, magas karaktere legyen. Belé kell igen is magát az Irónak tanulni, minden más szép 's jónak ítéltetett munkákba, azok által feljebb emelkedni, 's bésziva magába, azoknak karaktereket, úgy vissza-teremteni elegendő eredetiséggel a' Kulföldi Szépet, a' maga nyelvébe. — Tudja tehát a' mi Poétánk ne csak érteni, hanem megítelni is, vagy a' Görög Tragikusokat, vagy Shakespearet, Corneille Pétert, Schillert, Götthét, hogy ezek mit miért tettek; tudja azt, hogy a' Koczebuak, Czieglerek, miért nem fognak igen sok helyen Klasszikusok maradni, 's tápláltatva a' jobbaknak írásaik által, egész méltósággal lehellje ő maga, az

éltető, figyelemre-vonszó, megragadó lelket. Mert az a' cél, hogy Nemzeti Játék-színünk olly darabot kapjon, melyre a' józan kritika örömmel tekinthessen.

Ha ezen gondolatoknak csak egyike is megillesheti Poétájinkat, ne hagyják megfelelés nélkül ezen meghívást, — 's a' kit a' Genius csak a' jelentésre is gyűjteni kezd adja által magát intésének.

A' NEMES LÉLEK.

Hány halandó nincs, ki az élet' édes
És valóságosb örömit nem értvén,
A' hamar múltó napot elszalasztja

Álmas eszével!

Egyik a' kincset, czimeket vadássza,
Csak ragyoghasson, cseleket vet, álnok
Útakon ront, csal, hogy az érdemesnek

Hágjon elébe.

Másik, a' vak sors, ha emelte polczra,
Eltapod mindent, hizik önnmagában
A' midőn a' skláv sereget magáért

Látja hajolni.

Ott van egy fényes születésű Gazdag
Álmakat kergét, 's lebecsátkozással
Szólni nem mer 's a' kalibába' élőt

Megveti dölyfe.

Gödröt ás minden születettnek egy kis
Tölgy-fa ásó 's így eszelősködünk itt?
A' valót gőzzel kicseréljük és csak

Gyermeki báb kell!